

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÖZBEKİSTAN CUMHURİYETİ'NİN DİN SİYASETİ VE DİN EĞİTİMİ

Suat Beylur*

Giriş

Türkistan'ın İslamlaşmasında günümüz Özbekistan topraklarının da içinde olduğu coğrafya merkezi bir rol oynamıştır. Tarihi adıyla Maverâünnehir olarak bilinen ve Semerkand, Buhara, Tirmiz ve Hiva'ya da içine alan bu coğrafya kısa bir süre içerisinde Mekke, Bağdat ve Basra gibi İslam'ın önemli merkezlerinden birisi haline gelmiştir. İslam medeniyetinin ikinci bir bahar yaşadığı bu mümbit topraklar, aynı zamanda kadim Türkistan'dan Anadolu'ya ve oradan da Balkanlara uzanan geniş bir coğrafyada İslam'ın ve tasavvuf düşüncesinin yayılıp gelişmesinin de kaynağıdır.

Özbekistan'ın da içinde olduğu ve dar anlamda günümüzde Orta Asya olarak adlandırılan Uluğ Türkistan, 8 ila 12. yüzyıllar arasında İmam Buhârî, İmam Mâturîdî, Hoca Ahmed Yesevî, Kâşgarlı Mahmud, Yusuf Has Hâcib, El-Birûnî, İbn Sînâ, El-Fârâbî, El-Harezmi, Uluğ Bey gibi nice ilim ve irfan insanının doğduğu ve yetiştiği mümbit bir bölgedir. Sayılan bu isimlerin öğretileri ve düşünceleri asırlar boyu Türkistan medreselerinde öğretilmiştir. Sayısı, sadece Buhara'da binlerce olduğu ifade edilen bu medreselerde 17. ve 18. yüzyıla kadar dinî ilimlerin yanında fenni ve sosyal bilimler de öğretilmiştir. Bölgedeki Rus hâkimiyetiyle iyice kan kaybeden medreseler Sovyetler Birliği döneminde vadesini tamamlamış ve birikisi hariç tamamen kapatılmıştır. Bununla birlikte, bu medreselerin rolü Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliği zamanında devam etmiştir. Sovyetler birliği döneminde ve hatta günümüzde hala görevde olan çok sayıda din adamı ve kamu görevlisi bu medreselerden mezun olmuştur.

Bu sebeplerle hem Uluğ Türkistan hem de Sovyetler Birliği mirasının, bölge devletlerinin günümüz din-devlet ilişkilerini ve din eğitimi sistemini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği söylenebilir. Bu çalışmada, tarihi arka plan ışığında Özbekistan devletinin din siyaseti ve din eğitimi incelenecektir.

1. Özbekistan Cumhuriyetinin Din Siyaseti

Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliği idaresinde kalan her ülkenin bağımsızlık sonrası din politikalarında çok sayıda benzerlik olduğu görülmektedir. Sovyetler Birliği döneminden miras kalan yasal ve kurumsal yapılar, etnik ve milli kimliklerle

* Dr. Öğr. Üyesi, Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.

KAYNAKLAR

Berdimuratovich, Ravshan., ТРАДИЦИИ И НОВАТОРСТВО В ИСЛАМСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В НЕЗАВИСИМОМ УЗБЕКИСТАНЕ СИДДИКОВ, Ислам в современном мире. 2015. Том 11.

Cornell, Svante E&Zenn, Jacob., Religion and the Secular State in Uzbekistan, Silk Road Paper, Lithuania, 2018.

Crritchlow, James., Nationalism in Uzbekistan, New York, Routledge, Westview, 2018.

Devlet, Nadir., İsmail Gaspiralı Unutturulan Türkçü, İslamcı, Modernist, Başlık Yayınları, İstanbul, 2011.

Gafurov, Uygun., History Of Formation And Prospects Of Development Of Islamic Education System In The Administration Of Muslims In Uzbekistan, Bulletin Russia and the Muslim World.”, Taşkent, 2018.

Hilgers, Irene., The Regulation and Control of Religious Pluralism İn Uzbekistan, The Postsocioloist Religious Question (Ed: Hann, Chriss), Munster, 2006.

Islomov, Zohidjon., International Islamic Academy of Uzbekistan a result of the reforms worth to the centuries, The Light of Islam, Volume 2018, Issue 1, Article 1.

Munavvarov, Zohidulla., Features of The Religious And Spiritual Policy Of The Republic Of Uzbekistan: Current Trends, “Journal Social-Economic and Humanitarian Research”, 4/6, 2019.

Mushtaq, Sabina., Education and Change in Religious Practices in Uzbekistan, Research Journal of Educational Sciences, Vol:3, April, 2015.

Elektronik Kaynaklar

Abramson, David M., Foreign Religious Education and the Central Asian Islamic Revival: Impact and Prospects for Stability, Silkroad paper, March 2010, https://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2010_03_SRP_Abramson_Central-Asia-Islam.pdf ,(Erişim:10.05.2020).

Bayram, Mushfig&Kinahan, John., Uzbekistan: Religious freedom survey, September 2017, <https://www.refworld.org/docid/59b7f11b4.html> (Erişim: 07.05.2020).

Bristish Uzbek Society, Tashkent Islamic University, <https://Uzbek.Org.Uk/Tiu/>, (Erişim:07.05.2020).

Center for International Islamic Academy, About Center, <http://cisc.uz/markaz-nizomi>, (Erişim: 08.05.2020).

International Islamic Academy of Uzbekistan, Programmes, <http://iaiu.uz/en/admission/programmes/phd.html> (Erişim: 08.05.2020)

İmam Buharî Uluslararası Araştırma Merkezi, Имом Бухорий Халқаро Илмий-Тадқиқот Маркази, МАРКАЗ ҲАҚИДА, [Http://Www.Bukhari.Uz/?Page_İd=20](http://Www.Bukhari.Uz/?Page_İd=20), (Erişim: 07.05.2020).

Mir Arab Madrasa in Bukhara, Uzbekistan, <https://uzbekistan.travel/en/p/mir-arab-madrasa/>, (Erişim. 02.05.2020).

Mirza Ulugbek Adındaki Özbekistan Milli Üniversitesi, Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети, Маънавият асослари ва диншунослик кафедраси, <https://nuu.uz/uzc/info/structure/faculties/social/36>, (Erişim: 06.05.2020).

Muhammedcanov, Abdullah., Özbekistan'ın Tarihi, TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ozbekistan>, (Erişim: 02.05.2020).

Olcott, Martha Brill&Ziyaeva, Diora., Islam in Uzbekistan: Religious Education and State Ideology, 2008, <https://carnegieendowment.org/2008/09/10/islam-in-uzbekistan-religious-education-and-state-ideology-pub-21980>, (Erişim:02.05.2020).

Özbekistan Anayasası, Md. 21, <https://www.un.int/uzbekistan/uzbekistan/constitution-republic-uzbekistan>, (Erişim: 02.05.2020).

Özbekistan Anayasası, Özbekistan Cumhurbaşkanlığı resmi web sayfası, president.uz, (Erişim: 01.05.2020).

Özbekistan Cumhuriyeti Eğitim Kanunu, CIS Legislation, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=846>, (Erişim: 01.05.2020).

Özbekistan Cumhurbaşkanlığı Resmi Web Sitesi, “Özel İstihdamlar Kanunu”, <https://president.uz/ru>, (Erişim:20.04.2020).

Özbekistan Cumhurbaşkanlığı Resmi Web Sitesi, “Özbekistan Dinî Özgürlükler ve Dinî kuruluşlar Kanunu”, <https://president.uz/ru/lists/category/12>, (Erişim:20.04.2020).

Özbekistan Cumhurbaşkanlığı Resmi Web Sitesi, “Shavkat Mirziyoyev: Abdulkholik Gijduvani Mausoleum Must Become Center of Enlightenment” <https://president.uz/en/lists/view/2462>, (Erişim:22.04.2020).

Özbekistan Cumhurbaşkanlığı Resmi Web Sitesi, “Imam Termizi International Research Center welcomes first visitors” <https://president.uz/en/lists/view/2950> (Erişim.02.05.2020).

Özbekistan Din İşleri Komitesi, Özbekistan Din İşleri Komitesi'nin Yapısı, <https://religions.uz/pages/2>, (Erişim: 05.05.2020).

Özbekistan Din İşleri Komitesi Dinlerarası Konseyi, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмита ҳузуридаги Конфессиялар ишлари кенгаши, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмита ҳузуридаги Конфессиялар ишлари кенгаши, <https://religions.uz/pages/3>, (Erişim: 05.05.2020).

Özbekistan'ın Hindistan Büyükelçiliği, Number of Religious Organizations, <http://uzbekembassy.es/index.php/en/archive/416-the-ministry-of-justice-the-republic-of-uzbekistan-announced-the-number-of-religious-organizations-registered-in-the-country>, (Erişim. 05.05.2020).

Özbekistan Medreseleri, Madrasalarдаги қабул кунлари, <http://madrasa.uz/uzbda-ishlab-turgan-madrasalar/494-madrasalardagi-qabul-kunlari.html>, (Erişim: 03.05.2020).

Özbekistan Medreseleri, Қўқалдош мадрасаси, <http://madrasa.uz/uzbda-ishlab-turgan-madrasalar.html> (Erişim: 05.05.2020).

Özbekistan Medreseleri, Хадичай Кубро мадрасаси, <http://madrasa.uz/uzbda-ishlab-turgan-madrasalar/491-xadichai-kubro-madrasasi.html>, (Erişim: 10.05.2020).

Özbekistan Medreseleri, Мир араб мадрасаси, <http://madrasa.uz/uzbda-ishlab-turgan-madrasalar.html>, (Erişim: 05.05.2020).

Özbekistan Medreseleri, Joybari Kalon Kız Medresesi, <http://madrasa.uz/uzbda-ishlab-turgan-madrasalar/492-juybori-kalon-mad.html>, (Erişim: 10.05.2020).

Özbekistan Medreseleri, Саййид Мухйиддин махдум ўрта махсус ислом билим юрти, <http://madrasa.uz/uzbda-ishlab-turgan-madrasalar.html>, (Erişim: 05.05.2020).

Özbekistan Medreseleri, Ҳидоя (Мулла кирғиз) мадрасаси, <http://madrasa.uz/uzbda-ishlab-turgan-madrasalar.html>, (Erişim: 03.05.2020).

Özbekistan Medreseleri, Хожа Бухорий Ислои билим юрти, <http://madrasa.uz/uzbda-ishlab-turgan-madrasalar.html>, (Erişim: 05.05.2020).

Özbekistan Medreseleri, Муҳаммад Беруний номидаги Ислои ўрта-махсус билим юрти, <http://madrasa.uz/uzbda-ishlab-turgan-madrasalar/489-muhammad-beruniy.html>, (Erişim: 05.05.2020).

Özbekistan Medreseleri, Имом Фахриддин Розий мадрасаси, <http://madrasa.uz/uzbda-ishlab-turgan-madrasalar.html>, (Erişim: 10.05.2020).

Özbekistan Müslümanları İdaresi, youtube kanalı, <https://www.youtube.com/channel/UCLbdL0ibb4zqlq7LRNOSNQ>, (Erişim: 08.05.2020).

Özbekistan Yeni Delhi Büyükelçiliği, The Mahalla Institution, <http://www.uzbekembassy.in/development-of-the-makhalla-institution-and-its-role-in-support-of-family-and-youth/>, (Erişim: 02.05.2020).

Şafakçı, İnci Yelda., XIX. Yüzyılda Buhara Medreseleri, https://www.academia.edu/5836956/XIX._Y%C3%BCzy%C4%B1lda_Buhara_Medreseleri?auto=download, (Erişim: 02.05.2020).

Taşkent İslam Enstitüsü, Enstitü Bölümleri, <https://İslaminstitut.Uz/>, (Erişim:07.05.2020).

The Light of Islam, <http://iaa.uz/en-ca/books/the-light-of-islam-2019-issue-1>, (Erişim: 03.05.2020).

United Nations High Commissioner for Human Rights, Preliminary findings of Country Visit to Republic of Uzbekistan by the Special Rapporteur on freedom of religion or belief, Tashkent, 2018, <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?E>, (Erişim: 02.05.2020).

Yenisey, Maksim., Easing control of religious organisations, https://central.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_ca/features/2018/12/27/feature-01, (Erişim: 08.05.2020).